

**TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDA YASHIL MAHSULOTLARNI
RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI**

Mahmudov Ulug'bek Davronovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

huzuridagi «O'zbekiston iqtisodiyotini

rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari»

ilmiy-tadqiqot markazi mustaqil izlanuvchisi

<https://orcid.org/0009-0009-4166-5686>

e-mail: u_mahmudov@yahoo.com

Annotatsiya. Ushbu tezisda tijorat banklari faoliyatida yashil mahsulotlarni rivojlantirishning dolzarb masalalari tahlil qilindi. Yashil bank mahsulotlarining bank portfelini diversifikatsiya qilish, risklarni kamaytirish hamda barqaror moliyaviy rivojlanishni ta'minlashdagi o'rni asoslab berildi. Tadqiqot natijalari yashil mahsulotlarni rivojlantirish banklarning moliyaviy samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: yashil bank mahsulotlari; tijorat banklari; barqaror rivojlanish; yashil moliya; moliyaviy barqarorlik..

Bugungi kunda barqaror rivojlanish tamoyillarining moliya tizimida tobora ustuvor ahamiyat kasb etishi tijorat banklari faoliyatida ham yangi yondashuvlarni shakllantirmoqda. Iqlim o'zgarishi, ekologik xavflarning ortishi va resurslardan samarali foydalanish zarurati bank sektorida yashil moliyaviy mahsulotlarni rivojlantirishni dolzarb masalaga aylantirmoqda. Yashil bank mahsulotlari ekologik toza loyihalarni moliyalashtirish, energiya samaradorligini oshirish hamda atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishga xizmat qiluvchi muhim moliyaviy instrumentlar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tijorat banklari uchun yashil mahsulotlarni joriy etish nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki bank faoliyatining uzoq muddatli moliyaviy

samaradorligini oshirish imkonini ham beradi. Yashil kreditlar, yashil depozitlar va barqaror investitsiya mahsulotlari bank portfelini diversifikatsiya qilishga, risklarni kamaytirishga va banklarning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu mahsulotlar banklarning ijtimoiy mas'uliyatini kuchaytirib, mijozlar va investorlar ishonchini mustahkamlaydi.

O'zbekiston bank tizimida olib borilayotgan islohotlar, "yashil iqtisodiyot"ga o'tish bo'yicha davlat strategiyalari va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik yashil bank mahsulotlarini rivojlantirish uchun muhim shart-sharoitlarni yaratmoqda. Biroq amaliyotda ushbu mahsulotlarning cheklanganligi, metodologik va institutsional muammolarning mavjudligi hamda bozor ishtirokchilarining yetarli darajada xabardor emasligi ushbu yo'nalishni chuqur ilmiy tahlil qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Shu nuqtai nazardan, tijorat banklari faoliyatida yashil mahsulotlarni rivojlantirishning dolzarb masalalarini o'rganish va ularning istiqbolli yo'nalishlarini aniqlash muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

So'nggi yillarda yashil bank mahsulotlarini rivojlantirish masalalari xalqaro ilmiy va amaliy tadqiqotlarda barqaror moliya konsepsiyasining muhim yo'nalishi sifatida yoritilmoqda. World Bank tadqiqotlarida tijorat banklari tomonidan yashil kreditlar va barqaror moliyalashtirish instrumentlarini joriy etish iqtisodiy o'sishni ekologik barqarorlik bilan uyg'unlashtirishga xizmat qilishi ta'kidlanadi [1].

Yashil bank mahsulotlarining rivojlanishiga ESG tamoyillarining ta'siri Organisation for Economic Co-operation and Development hisobotlarida keng yoritilgan. Ushbu tadqiqotlarda yashil moliyaviy mahsulotlar bank risklarini kamaytirish, uzoq muddatli daromadlilikni oshirish hamda moliya tizimining barqarorligini ta'minlashda muhim omil ekani qayd etiladi [2].

Shuningdek, International Finance Corporation materiallarida tijorat banklarida yashil mahsulotlarni joriy etish investitsiya jozibadorligini oshirishi, ekologik loyihalarni moliyalashtirishni kengaytirishi hamda banklarning raqobatbardoshligini kuchaytirishi ilmiy jihatdan asoslab berilgan [3].

Tijorat banklari faoliyatida yashil mahsulotlarni rivojlantirish jarayoni

banklarning strategik maqsadlari, risklarni boshqarish imkoniyatlari hamda barqaror rivojlanish talablariga moslashuvi bilan bevosita bog'liq. Yashil bank mahsulotlari orqali banklar ekologik toza loyihalarni moliyalashtirish, energiya samaradorligini oshirish va iqlim bilan bog'liq risklarni kamaytirishga hissa qo'shadi. Quyidagi jadvalda tijorat banklarida yashil mahsulotlarni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va ularning kutilayotgan iqtisodiy hamda ekologik natijalari umumlashtirilgan.

1-jadval

Tijorat banklari faoliyatida yashil mahsulotlar va ularning kutilayotgan natijalari

Yashil bank mahsuloti turi	Moliyalashtirish yo'nalishi	Bank faoliyatiga ta'siri	Kutilayotgan natija
Yashil kreditlar	Qayta tiklanuvchi energiya loyihalari	Kredit portfelining diversifikatsiyasi	Risklarning kamayishi
Energiya samaradorligi kreditlari	Energiya tejovchi texnologiyalar	Uzoq muddatli daromad manbalari	Barqaror rentabellik
Yashil ipoteka	Ekologik toza uy-joy loyihalari	Chakana kreditlash kengayishi	Mijozlar bazasining o'sishi
Yashil depozitlar	Barqaror loyihalarni moliyalashtirish	Resurs bazasining mustahkamlanishi	Likvidlikning oshishi
Barqaror investitsiya mahsulotlari	ESGga mos aktivlar	Investitsiya risklarini kamaytirish	Moliyaviy barqarorlik

Manba: muallif tomonidan World Bank, OECD va IFC materiallari asosida tuzilgan.

1-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, yashil mahsulotlarni joriy etish tijorat banklari faoliyatining turli yo'nalishlarida ijobiy natijalarni ta'minlaydi. Avvalo, yashil kreditlar va energiya samaradorligi kreditlari bank kredit portfelini diversifikatsiya qilib, an'anaviy sohalarga qaramlikni kamaytiradi. Bu esa kredit risklarini pasaytirish va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Yashil ipoteka va yashil depozitlar banklarning chakana bozoridagi ishtirokini kengaytirib, ekologik ongga ega mijozlar qatlamini jalb etadi. Natijada banklarning mijozlar bazasi kengayib, resurs bazasi mustahkamlanadi. Bu holat bank likvidligi va moliyaviy barqarorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Barqaror investitsiya mahsulotlari ESG tamoyillariga mos aktivlarni moliyalashtirish orqali investitsiya risklarini kamaytiradi va banklarning uzoq muddatli daromad olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, ushbu mahsulotlar banklarning ijtimoiy va ekologik mas'uliyatini kuchaytirib, bozor ishtirokchilari orasida ijobiy imidj shakllantiradi.

Umuman olganda, tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari faoliyatida yashil mahsulotlarni rivojlantirish nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlashga, balki banklarning moliyaviy samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishga ham xizmat qiladi.

O'tkazilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari faoliyatida yashil mahsulotlarni rivojlantirish barqaror rivojlanish sharoitida muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Yashil bank mahsulotlari orqali banklar ekologik toza va energiya samarador loyihalarini moliyalashtirish imkoniyatiga ega bo'lib, iqtisodiy o'sishni ekologik barqarorlik bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Bu esa bank sektorining uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Tahlil shuni tasdiqlaydiki, yashil kreditlar, yashil ipoteka, yashil depozitlar va barqaror investitsiya mahsulotlari bank portfelini diversifikatsiya qilish, risklarni kamaytirish va daromad manbalarini kengaytirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya va energiya samaradorligi loyihalarini moliyalashtirish banklar uchun uzoq muddatli, barqaror va kamroq riskli daromad

manbalarini shakllantiradi. Natijada banklarning kredit portfeli sifati yaxshilanadi va moliyaviy barqarorlik mustahkamlanadi.

Shuningdek, yashil mahsulotlarning rivojlanishi banklarning ijtimoiy va ekologik mas'uliyatini oshirib, mijozlar va investorlar ishonchini kuchaytiradi. Ekologik ongga ega mijozlar qatlamining kengayishi banklarning chakana bozoridagi mavqeini mustahkamlab, raqobatbardoshlikni oshiradi. Bu holat bank imijining yaxshilanishiga va uzoq muddatli hamkorlik aloqalarining shakllanishiga zamin yaratadi.

O'zbekiston bank tizimida "yashil iqtisodiyot"ga o'tish bo'yicha davlat strategiyalari, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik va barqaror moliya tashabbuslari yashil bank mahsulotlarini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratmoqda. Biroq amaliyotda metodologik asoslarning yetarli darajada shakllanmaganligi, ekologik risklarni baholash mexanizmlarining cheklanganligi va bozor ishtirokchilarining xabardorligi pastligi ushbu yo'nalishdagi asosiy muammolar sifatida saqlanib qolmoqda.

Umuman olganda, tijorat banklari faoliyatida yashil mahsulotlarni rivojlantirish nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki bank sektorining moliyaviy samaradorligini oshirish, risklarni diversifikatsiya qilish va barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ushbu yo'nalish bank tizimini yangi sifat bosqichiga olib chiqish va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Reference:

1. World Bank. Green Finance and Banking for Sustainable Development. – Washington, DC: World Bank Group, 2021. – 120 p.
2. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). Green Finance, Banks and Capital Markets. – Paris: OECD Publishing, 2020. – 96 p.
3. International Finance Corporation (IFC). Green Banking and Sustainable Finance: A Practical Guide for Banks. – Washington, DC: IFC, 2019. – 84 p.